

Μια εισαγωγή στην Προφορική Ιστορία

Όταν οι εμπειρίες των εν ζωή ανθρώπων γίνονται ιστορία

Title: Μια εισαγωγή στην Προφορική Ιστορία. Όταν οι εμπειρίες των εν ζωή ανθρώπων γίνονται ιστορία
ISBN: 978-9963-8991-7-3

Συγγραφείς:

Charlotte Fischer, Ιστορικός
Stefania Costache, Ιστορικός
Δρ Χαρά Μακρυγιάννη, Εκπαιδευτικός

© Όλα τα δικαιώματα παραμένουν με το Πρόγραμμα Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών - Δράση για τη Συνεργασία και Εμπιστοσύνη

Μετάφραση κειμένου:

Έλενα Χαραλάμπους

© **Σχεδιασμός:** GRA.DES www.gra-des.com

Φωτογραφίες: Sarah Malian and Beran Djemal, CCMC & Χαρά Μακρυγιάννη, ΟΙΔΕ

Γλωσσική επιμέλεια κειμένου:

Δρ Σταυρούλα Φιλίππου

Εκτύπωση: K&L Lithofit, Nicosia, Cyprus

Διόρθωση κειμένου:

Δρ Χαρά Μακρυγιάννη

Για πληροφορίες:

Όμιλος Ιστορικού Διαλόγου και Έρευνας (ΟΙΔΕ)

Ηλεκτρονική διεύθυνση: ahdr.mide@ahdr.info

Ιστοσελίδα: <http://www.ahdr.info>

όμιλος ιστορικού διαλόγου
και έρευνας **association
for historical dialogue
and research** tarihsel
diyalog ve arastirma derneği

Ο Όμιλος Ιστορικού Διαλόγου και Έρευνας είναι ένας διακοινοτικός οργανισμός του οποίου αποστολή είναι να συμβάλει στην ενίσχυση της ιστορικής κατανόησης ανάμεσα στο κοινό και ειδικότερα ανάμεσα στα παιδιά, νέους και εκπαιδευτικούς, παρέχοντας πρόσβαση σε μαθησιακές ευκαιρίες σε άτομα κάθε ικανότητας, από κάθε εθνοτικό, θρησκευτικό, κοινωνικό και πολιτισμικό υπόβαθρο, στηριζόμενος στο σεβασμό της διαφορετικότητας και το διάλογο ιδεών. Ο Όμιλος αναγνωρίζει τις αξίες της Οικουμενικής Διακήρυξης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και Θεμελιώδεις Ελευθερίες, τους σκοπούς της ΟΥΝΕΣΚΟ για την Εκπαίδευση και των Συστάσεων του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη Διδασκαλία της Ιστορίας. Οι δραστηριότητες του ΟΙΔΕ περιλαμβάνουν: έρευνα και διάχυση ερευνητικών ευρημάτων· ανάπτυξη προτάσεων για εκπαιδευτική πολιτική· εμπλουτισμό της βιβλιοθήκης και του αρχειακού υλικού· διοργάνωση σεμιναρίων για εκπαιδευτικούς, συζητήσεις και συνέδρια· παραγωγή εκπαιδευτικού υλικού· διοργάνωση βιβλιοθήκης του και αρχειακού υλικού· επίποπων επισκέψεων και εκπαιδευτικών περιπάτων· ανάπτυξη εργαλείων διάχυσης και δημοσιοποίησης ιδεών και ευρημάτων· καθιέρωση συνεργασίας μεταξύ ατόμων και οργανισμών σε τοπικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο.

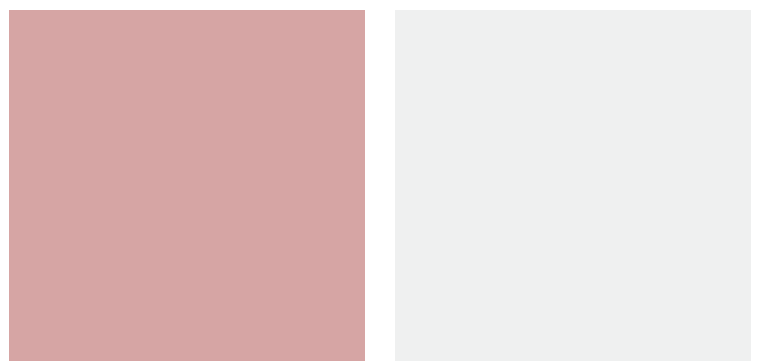
Η έκδοση αυτή, η οποία είναι διαθέσιμη σε αγγλική και τουρκική μετάφραση, πραγματοποιήθηκε με χορηγία για τη Συνεργασία και Εμπιστοσύνη του Προγράμματος Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών (UNDP-ACT) και είναι μέρος του εκπαιδευτικού υλικού που αναπτύχθηκε στο πλαίσιο του προγράμματος Πολυπρισματικότητα και Διαπολιτισμικός Διάλογος του Ομίλου Ιστορικού Διαλόγου και Έρευνας.

Αποποίηση: Οι απόψεις που εκφράζονται σε αυτό το έντυπο ανήκουν στους/στις συγγραφείς και δεν αντιπροσωπεύουν αυτές των Ηνωμένων Εθνών ή των κρατών μελών τους, του Προγράμματος Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών (UNDP) ή του Οργανισμού Διεθνούς Ανάπτυξης των ΗΠΑ (USAID) ή του Ομίλου Ιστορικού Διαλόγου και Έρευνας (ΟΙΔΕ).

Μια εισαγωγή στην Προφορική Ιστορία

Όταν οι εμπειρίες των εν ζωή ανθρώπων γίνονται ιστορία

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες	σ. 5
1. Ιστορίες, Ιστορία και Προφορική Ιστορία	σ. 7
2. Μια ιστορία της Προφορικής Ιστορίας	σ. 8
3. Συζητήσεις γύρω από την Προφορική Ιστορία	σ. 10
4. Πώς «κάνουμε» Προφορική Ιστορία;	σ. 13
Πριν από τη συνέντευξη - Ηθικά ζητήματα	σ. 13
Αμέσως πριν από την έναρξη της συνέντευξης	σ. 15
Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης	σ. 16
Μετά από τη συνέντευξη	σ. 19
5. Πηγές και επιλεγμένες βιβλιογραφικές αναφορές για την Προφορική Ιστορία	σ. 20
Παραρτήματα	
Παράρτημα 1: Δείγμα Ερωτήσεων	σ. 23
Παράρτημα 2: Δείγμα Εντύπου Συγκατάθεσης για Συνέντευξη 1	σ. 24
Παράρτημα 3: Δείγμα Εντύπου Συγκατάθεσης για Συνέντευξη 2	σ. 25
Παράρτημα 4: Δείγμα Ευχαριστήριας Επιστολής	σ. 26

Ευχαριστίες

Θα θέλαμε να αφιερώσουμε αυτό το έντυπο σε όλους τους ερευνητές και όλες τις ερευνήτριες της προφορικής ιστορίας, καθώς και σε όσους και όσες εντρυφούν στον τρόπο με τον οποίο οι εμπειρίες των εν ζωή ανθρώπων γίνονται ιστορία.

Ευχαριστούμε τα ακόλουθα άτομα και οργανισμούς:

Το Διοικητικό Συμβούλιο και τα μέλη του Ομίλου Ιστορικού Διαλόγου και Έρευνας (ΟΙΔΕ) και τις Συμβούλους του προγράμματος Πολυπρισματικότητα και Διαπολιτισμικός Διάλογος του ΟΙΔΕ.

Την κ. Δάφνη Λαππά, η οποία πρόσφερε χρήσιμα σχόλια σε προσχέδια του βοηθήματος και βοήθησε με τη γενικότερη ετοιμασία του.

Τον κ. Γρηγόρη Ιωάννου, τον κ. Güven Uludağ, τον Δρα Peter Rutkoff, τον Δρα Γιάννη Παπαδάκη που μοιράστηκαν σχόλια και ιδέες γύρω από την προφορική ιστορία στην Κύπρο.

Τις κ. Beran Djemal και κ. Sarah Malian του Κέντρου Κοινοτικών Μέσων Κύπρου (CCMC) για τη λήψη φωτογραφιών.

Την κ. Ευανθία Αργυρού, την κ. Bérange Blondeau, τη Δρα Vedia Izzet, την κ. Gulcin Ertaç, την κ. Alev Tuğberk, την κ. Shirin Jetha Dagseven και τη κ. Δάφνη Λαππά για τη συμμετοχή τους στις φωτογραφίες της έκδοσης.

Τον Δρα Peter Cunningham για τη λεπτομερή επιμέλεια του αγγλικού κειμένου, τις στοχαστικές εισηγήσεις και τη συνεχή στήριξή του προς το έργο του Ομίλου Ιστορικού Διαλόγου και Έρευνας.

Τους χορηγούς που στήριξαν και κατέστησαν δυνατή αυτή την έκδοση.

Τέλος (σε σειρά αλλά όχι σε σπουδαιότητα), θέλουμε να ευχαριστήσουμε τους γονείς, τους/τις εκπαιδευτικούς, τους μαθητές και τις μαθήτριες της Κύπρου για τις πληροφορίες που έδωσαν καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας συγγραφής του μικρού αυτού βοηθήματος. Το έργο μας επωφελήθηκε πολύ από τα σχόλια σας.

Charlotte, Stefani, Χαρά

1. Ιστορίες, Ιστορία και Προφορική Ιστορία

Η ανθρώπινη εμπειρία συνήθως εκφράζεται μέσα από ιστορίες. Όταν οι ιστορικοί χρησιμοποιούν τη λέξη «ιστορία» αναφέρονται σε μια αφήγηση που προσφέρει στις ανθρώπινες εμπειρίες συνοχή και δομή. Υποθέστε ότι ρωτάτε κάποιο άτομο για την παιδική του ηλικία. Μπορεί να σας μιλήσει για τη σχολική του εμπειρία, τους γονείς του ή για τα αγαπημένα του παιχνίδια. Ότι και εάν επιλέξει το άτομο αυτό να αφηγηθεί, θα πρέπει να οργανώσει τις αναμνήσεις του και να δημιουργήσει μια ιστορία.

Οι ιστορικοί ξεκινούν, γενικά, το έργο τους αναζητώντας σε ιστορίες αποδεικτικά τεκμήρια για τη μελέτη της ανθρώπινης εμπειρίας στο παρελθόν. Όταν μελετούν το μακρινό παρελθόν, χρησιμοποιούν γραπτές ιστορίες, δηλαδή αφηγήσεις που έχουν γράψει άτομα που έζησαν σε προηγούμενους αιώνες και μάς τις έχουν κληροδοτήσει. Πιο πρόσφατα, καλλιτέχνες και ποιητές, και από τις δύο πλευρές της ελεγχόμενης από τα Ηνωμένα Έθνη ζώνης στην Κύπρο, άφησαν πίσω τους τόσο προφορικές όσο και γραπτές αφηγήσεις για το νησί και την ιστορία του, μεταφέροντας τις εμπειρίες τους στην κοινωνική σφαίρα. Όταν οι ιστορικοί μελετούν το πρόσφατο παρελθόν, συχνά συμβουλευονται προφορικές μαρτυρίες, δηλαδή ιστορίες που διηγήθηκαν άνθρωποι εν ζωή. Στην προσπάθειά τους οι ιστορικοί να εξετάσουν, για παράδειγμα, το Ολοκαύτωμα, αντλούν πληροφορίες και από τις διάφορες αφηγήσεις των επιζώντων. Οι ιστορίες αυτές, μαζί με άλλες πηγές, αποτελούν έτσι μέρος της πρώτης ύλης που μας βοηθά να δημιουργήσουμε μια εκδοχή του παρελθόντος· με άλλα λόγια δηλαδή, να γράψουμε Ιστορία.

Η προφορική ιστορία επικεντρώνεται κυρίως στις προφορικές πηγές και δημιουργεί ιστορίες με τη συστηματική καταγραφή, διατήρηση και ερμηνεία ιστοριών, αναμνήσεων και μαρτυριών ανθρώπων εν ζωή. Οι ιστορικοί μπορεί να επιλέξουν να καταγράψουν αυτές τις αναμνήσεις και μετά να χρησιμοποιήσουν άλλες πηγές, όπως τις αναμνήσεις άλλων ατόμων, ή έγγραφα, όπως εφημερίδες, βιογραφίες και στοιχεία απογραφής του πληθυσμού, έτσι ώστε να ενισχύσουν τα τεκμήρια και να δημιουργήσουν την αναφορά τους. **Σκοπός της προφορικής ιστορίας είναι να συλλέξουμε διάφορα είδη τεκμηρίων (μερικές φορές αναμφισβήτητα αντικρουόμενων) και κατανοώντας και αξιολογώντας τα, να συνθέσουμε μια αξιόπιστη αναφορά.** Ας έχουμε υπόψη μας πως πολλές γραπτές πηγές, όπως εφημερίδες, βιογραφίες, εκθέσεις απογραφής πληθυσμού, πιθανόν να είναι, για διάφορους λόγους, το ίδιο ανακριβείς ή προκατειλημμένες όπως οι προσωπικές αναμνήσεις. Η άντληση στοιχείων από αυτό το ιδιωτικό και δημόσιο, προφορικό και γραπτό υλικό, αποτελεί την εφαρμογή της προφορικής ιστορίας στην πράξη.

2. Μια ιστορία της Προφορικής Ιστορίας

Είναι χρήσιμο στο σημείο αυτό να επεξηγηθεί καλύτερα ο τρόπος με τον οποίο αναπτύχθηκε η πρακτική της προφορικής ιστορίας. Η προφορική ιστορία είναι ένα σχετικά πρόσφατο φαινόμενο. Ενώ χρησιμοποιούνταν από ιστορικούς στην Αμερική, από τη δεκαετία του 1940 και έπειτα, στην ουσία διαδόθηκε παγκόσμια και συμπεριλήφθηκε στην επικρατούσα ιστορία κατά τις δεκαετίες του 1960 και 1970. Αναπτύχθηκε παράλληλα με πέντε τάσεις που διαδραματίστηκαν περίπου την ίδια περίοδο.

Η πρώτη ήταν μια μεταβολή κατά τη δεκαετία του 1960, όταν οι ιστορικοί άρχισαν να εξετάζουν λιγότερο βασιλιάδες και βασιλίσσες και επίσκοπους και πολέμους που βρίσκονταν στο επίκεντρο της επικρατούσας για την εποχή πολιτικής και διπλωματικής ιστορίας, και άρχισαν να ενδιαφέρονται περισσότερο για τις ζωές των ανθρώπων, οι οποίες για την επικρατούσα ιστορία της εποχής ήταν αόρατες. Η νέα αυτή τάση ακολούθησε πολλές κατευθύνσεις. Οι φεμινίστριες ιστορικοί άρχισαν να εξετάζουν τις γυναίκες που ως κοινωνική ομάδα, είχαν αγνοηθεί ή παραγνωρισθεί, οι ομοφυλόφιλοι/ες ιστορικοί άρχισαν να καταγράφουν ιστορίες σεξουαλικότητας, οι Μαρξιστές/τριες ιστορικοί άρχισαν να θέτουν ερωτήματα για τις συνθήκες ζωής και τους αγώνες της εργατικής τάξης, στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής (ΗΠΑ), οι ιστορικοί με Αφροαμερικανικό υπόβαθρο άρχισαν να ανασκαλίζουν το παρελθόν των μαύρων κοινοτήτων. Μέσα σε αυτό το συγκείμενο, οι ιστορικοί της προφορικής ιστορίας άρχισαν να εκδηλώνουν ενδιαφέρον για τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι βίωναν γεγονότα, είτε καθημερινά είτε πολιτικά. Ήταν με άλλα λόγια μια «από κάτω προς τα πάνω» κατανόηση των αλλαγών που συνέβηκαν στο παρελθόν, δηλαδή μια προσέγγιση που επικεντρωνόταν στο πώς οι απλοί άνθρωποι βίωσαν τα γεγονότα, παρά μια προσέγγιση «από πάνω προς τα κάτω», η οποία έδινε έμφαση στο ρόλο των πολιτικών και στρατιωτικών ηγετών σε κομβικά ιστορικά σημεία.

Η δεύτερη τάση που επηρέασε την προφορική ιστορία ήταν η άνοδος της μεταμοντέρνας θεωρίας και η θέση ότι δεν υπάρχει μόνο μια «ορθή» ή «αντικειμενική» θεώρηση για ένα γεγονός, αλλά αντίθετα ότι μπορεί να υπάρχουν πολλαπλές, έγκυρες θεωρήσεις του ίδιου γεγονότος. Κανένα «γεγονός» δεν ήταν απλό, και η κάθε αφήγηση ενός γεγονότος μπορούσε να θεωρηθεί, ως ένα βαθμό, προκατειλημμένη. Επομένως, εάν κάποιος/α ιστορικός επιθυμούσε να εξετάσει μια συγκεκριμένη απεργία εργατών και εργατριών, μια καταγραφή των γεγονότων από μια γυναίκα της εργατικής τάξης πενήντα χρόνια αργότερα, θα μπορούσε να είναι εξίσου χρήσιμη πηγή με οποιοδήποτε επίσημο κυβερνητικό έγγραφο που είχε συνταχθεί την εποχή της απεργίας.

Η τρίτη τάση που έλαβε χώρα ήταν η ανάπτυξη του ενδιαφέροντος για τη συλλογική μνήμη και τη «δημόσια ιστορία», δηλαδή για τους τρόπους με τους οποίους οι κοινωνίες επιλέγουν να εορτάσουν γεγονότα του παρελθόντος. Η εγκαθίδρυση μουσείων είναι ένας από αυτούς τους τρόπους· το Τουρκοκυπριακό Μουσείο Εθνικού Αγώνα, για παράδειγμα, κτίστηκε το 1978 προς τιμή του αγώνα των Τουρκοκυπρίων εναντίον των Ελληνοκυπρίων με σκοπό το *Taksim*¹ και το Ελληνοκυπριακό Μουσείο Εθνικού Αγώνα ιδρύθηκε το 1961 προς τιμή του αγώνα των Ελληνοκυπρίων εναντίον των Βρετανών με σκοπό την *Ένωση*². Ένας άλλος τρόπος είναι οι ετήσιες παρελάσεις, όπως αυτές που πραγματοποιούνται στην Ελληνοκυπριακή κοινότητα κάθε 1η Οκτωβρίου³ για τον εορτασμό της Ημέρας Ανεξαρτησίας της Κυπριακής Δημοκρατίας, και τις παρελάσεις που πραγματοποιούνται στην Τουρκοκυπριακή κοινότητα κάθε 19η Μαΐου⁴ για τον εορτασμό της έναρξης από τον Κεμάλ Ατατούρκ του Πολέμου των Τούρκων για Ανεξαρτησία.

Η προφορική ιστορία καταπιάστηκε με την αλληλεπίδραση μεταξύ επίσημης συλλογικής ή δημόσιας μνήμης και ατομικής μνήμης, δηλαδή με τα παρελθόντα που οι άνθρωποι κατασκευάζουν μέσα από τις εμπειρίες τους. Με αυτό τον τρόπο, η προφορική ιστορία αποκάλυψε φωνές που μέχρι

-
1. *Taksim* (Ταξίμ: Τουρκικός όρος που σημαίνει «διαίρεση») ήταν ο στόχος των Τουρκοκύπριων που υποστήριξαν διχοτόμηση του νησιού σε τουρκικό και ελληνικό κομμάτι. Οι υποστηρικτές του *Ταξίμ* πίστευαν ότι η διχοτόμηση ήταν ο μόνος τρόπος για να διασφαλιστεί ότι η Κύπρος θα είχε πάντα Τουρκική παρουσία και για να αποφευχθεί η αφομοίωση ή η εθνική εκκαθάριση των Τουρκοκυπρίων, εξαιτίας της Ελληνοκυπριακής πλειοψηφίας.
 2. *Ένωση*: αναφέρεται στο αίτημα αλλά και κίνημα του Ελληνοκυπριακού πληθυσμού για ένωση του νησιού της Κύπρου με την Ελλάδα, κατά την περίοδο του αγώνα εναντίον της Βρετανικής αποικιοκρατίας.
 3. Η Κύπρος απέκτησε την ανεξαρτησία της μετά από τις Συμφωνίες Ζυρίχης - Λονδίνου ανάμεσα στην Κύπρο, το Ηνωμένο Βασίλειο, την Ελλάδα και την Τουρκία.
 4. Ο εορτασμός του Ατατούρκ, η γιορτή της Νεολαίας και του Αθλητισμού ή απλά η Ημέρα Μνήμης του Ατατούρκ και η γιορτή της Νεολαίας και του Αθλητισμού, είναι μια ετήσια Τουρκική εθνική εορτή, που γιορτάζεται στις 19 Μαΐου για τον εορτασμό της έναρξης του Τουρκικού Πολέμου για Ανεξαρτησία.

πρότινος δεν ακούγονταν και οι οποίες αμφισβήτησαν τις επίσημες ιστορικές αφηγήσεις, όπως αυτές παγιώθηκαν σε δημόσιους θεσμούς και πρακτικές, ενισχύοντας έτσι την πολυπρισματικότητα. Για παράδειγμα, όταν Τουρκοκύπριοι που συμμετείχαν σε συνεντεύξεις ανέφεραν ότι τα γεγονότα του 1974 είχαν σηματοδοτήσει για αυτούς το τέλος των κακουχιών που έζησαν τα προηγούμενα χρόνια, η άποψη αυτή αμφισβήτησε την επίσημη αντίληψη των Ελληνοκυπρίων που θεωρούσαν εκείνα τα γεγονότα ως την αρχή μιας βίαιης και συνεχιζόμενης διαίρεσης της πατρίδας τους, και ταυτόχρονα έφερε στην επιφάνεια εμπειρίες που είχαν, μέχρι εκείνη τη στιγμή, αγνοηθεί.⁵

Η τέταρτη τάση που παρουσιάστηκε ήταν μια αύξηση στην «ερασιτεχνική ιστορία», δηλαδή μια αύξηση του ιστορικού ενδιαφέροντος και της ιστορικής δραστηριότητας από ανθρώπους που δεν ήταν επαγγελματίες ιστορικοί. Οι περισσότεροι/ες μη επαγγελματίες ιστορικοί ενδιαφέρονταν για την οικογενειακή γενεαλογία και την ιστορία της οικογενειακής τους καταγωγής, και συμβουλευόνταν για αυτό το σκοπό διάφορες αρχαιακές πηγές, όπως καταχωρήσεις γεννήσεων, θανάτων και γάμων. Η προφορική ιστορία στήριξε αυτή την τάση, καθώς παρά να ξεκινούν από βιβλιοθήκες και αρχεία, οι ερασιτέχνες ιστορικοί μπορούσαν να ξεκινήσουν με τα μόλις εκείνη την εποχή διαθέσιμα πλέον φορητά μαγνητόφωνα και μια ηλικιωμένη συγγενή που ήταν πρόθυμη να μοιραστεί τις εμπειρίες του παρελθόντος και στην κυριολεξία να δημιουργήσουν ιστορία. Στις επόμενες δεκαετίες προγράμματα «ηλικιακής ανταλλαγής» ιδιαίτερα δημοφιλή στις ΗΠΑ, αναπτύχθηκαν σε εθνοπολιτισμικές κοινότητες ή γηροκομεία, με τους ηλικιωμένους να μοιράζονται τις αναμνήσεις τους με μικρά παιδιά από τα σχολεία της περιοχής.

Στην τρίτη και τέταρτη τάση υπάρχει και η διάσταση της τοπικότητας (π.χ. η ανάγκη για καταγραφή της τοπικής ιστορίας της οικογένειας, του σχολείου, της περιοχής γύρω από το σχολείο, της κοινότητας, του σωματείου), η οποία λειτούργησε στη βάση της λογικής της διάσωσης πληροφοριών και εμπειριών, οι οποίες μέχρι πρότινος δεν θεωρούνταν επαρκώς σημαντικές για να μπου σε εθνικές, επίσημες αφηγήσεις ή σε γραπτές ιστοριογραφίες. Εδώ αξίζει να σημειωθεί πως ειδικά στην ελληνοκυπριακή κοινότητα, κομβικό σημείο υπήρξε το 1974: η λογική της συντήρησης της μνήμης των κατεχομένων καθόρισε την μετέπειτα ερευνητική ατζέντα της προφορικής ιστορίας, και ιδίως της δημόσιας ιστορίας, η οποία μετουσιώθηκε σε καταγραφή των παραδόσεων, των ηθών και των εθίμων του κάθε χωριού. Στην τουρκοκυπριακή κοινότητα, αντίθετα, η προφορική ιστορία στόχο είχε την καταγραφή και δημιουργία μιας βαθύτερης σύνδεσης με τις νέες πραγματικότητες, όπως διαμορφώθηκαν μετά τις διακοινοτικές ταραχές και την μετακίνηση του τουρκοκυπριακού πληθυσμού στο βόρειο μέρος της Κύπρου.

Η πέμπτη και τελευταία τάση σχετίζεται άμεσα με την επανάσταση στη χρήση της τεχνολογίας κατά τα τελευταία πενήντα χρόνια, χωρίς την οποία η προφορική ιστορία δεν θα μπορούσε να λάβει τέτοια έκταση ή να αποκτήσει τέτοια σημασία. Από κασετόφωνα σε ψηφιακές συσκευές μαγνητοφώνησης σε φορητές βιντεοκάμερες, οι μεγαλύτερες δυνατότητες που έδωσε η τεχνολογία στη συλλογή και διατήρηση των προφορικών τεκμηρίων κατέστησαν την προφορική ιστορία πιο προσιτή και προσβάσιμη παρά ποτέ. Αξίζει να σημειωθεί επίσης ότι ορισμένοι επαγγελματίες των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης ακολούθησαν αυτή τη δημοφιλή τάση σε ραδιοφωνικές, κινηματογραφικές και τηλεοπτικές παραγωγές.

5. Χάρης Ψάλτης & Ελένη Λύτρα, *Πρώην μικτά χωριά της Κύπρου: Αναπαραστάσεις του Παρελθόντος, Παρόντος και Μέλλοντος - Μια έρευνα του Ομίλου Ιστορικού Διαλόγου και Έρευνας*, (K&L Lithofit Ltd, προσεχώς).

3. Συζητήσεις γύρω από την Προφορική Ιστορία

Απλά επειδή η προφορική ιστορία είναι τώρα προσιτή, προσβάσιμη και δημοφιλής, δε σημαίνει ότι όλα τα προβλήματα έχουν λυθεί. Η προφορική ιστορία έχει γίνει αποδέκτης αμφισβήτησης και κριτικής, ενώ παράλληλα με τις συζητήσεις γύρω από αυτήν έχει παραχθεί ένας τεράστιος όγκος βιβλιογραφίας.

Μια ομάδα προβλημάτων αφορά την αξιοπιστία των προσωπικών αναμνήσεων ως ιστορικά τεκμήρια. Για παράδειγμα, εάν μια ιστορικός επιθυμεί να μάθει για το πώς ήταν η ζωή στα μικτά χωριά της Κύπρου πριν το 1974, πρέπει πρώτα να συναντηθεί με ανθρώπους που ζούσαν εκείνη την εποχή και να τους ρωτήσει για τη ζωή τους, όπως για παράδειγμα κατά πόσο Ελληνοκύπριοι και Τουρκοκύπριοι ζούσαν μαζί στο χωριό, κατά πόσο ζούσαν στις ίδιες γειτονιές, εάν γνώριζε ο ένας τη γλώσσα του άλλου, εάν εργάζονταν μαζί ή είχαν εμπορικούς δεσμούς, εάν παντρεύονταν οι μεν με τους δε συχνά, εάν συμμετείχαν από κοινού σε εκδηλώσεις της κοινωνικής ζωής. Ωστόσο, όταν Τουρκοκύπριοι και Ελληνοκύπριοι που προέρχονταν από μικτά χωριά ρωτήθηκαν για το ποσοστό Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων στο χωριό τους, οι απαντήσεις από το ίδιο χωριό διέφεραν κατά περίπου 60%. Η «ορθή» απάντηση - σύμφωνα με αρχεία απογραφής - βρισκόταν κάπου στο μέσο από αυτό που θυμούνταν οι δύο ομάδες.⁶ Επομένως, πόσο αξιόπιστη ή ακριβής είναι η ανθρώπινη μνήμη;

Επιπρόσθετα, ο/η ιστορικός πρέπει να έχει υπόψη πως πέρα από τα προβλήματα της ανθρώπινης μνήμης και πέρα από την μεροληψία και την προκατάληψη που είναι γενικευμένα, διάχυτα και εν πολλοίς αναπόφευκτα συστατικά των ιστορικών πηγών, υπάρχει και ένα άλλο ζήτημα: Το ζήτημα της απόστασης ανάμεσα στην (δομική) κυρίαρχη εξουσία και τον λόγο που αυτή προωθεί, εκφράζει και αρθρώνει και στην εναλλακτική ιστορία ή ιστορική αφήγηση που μπορεί να διαφοροποιείται ή και να συγκρούεται την κυρίαρχη. Ιδιαίτερα σε σχέση με ιστορικά ζητήματα που έχουν άμεσα ή ακόμα και έμμεσα πολιτικές συνέπειες στο παρόν και το μέλλον, η απόκλιση ανάμεσα στην επίσημη, θεσμική ιστορία και την ανεπίσημη, κοινωνική οπτική που μπορεί να προσφέρει η προφορική ιστορία ενδέχεται να είναι μεγάλη, αλλά συνάμα και ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα και χρήσιμη. Η τυχόν σύγκρουση της προφορικής ιστορίας με τη γραπτή δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται ως πρόβλημα, αλλά ως ευκαιρία διασταύρωσης πληροφοριών, σύγκρισης οπτικών και σύνθεσης μιας πιο αναβαθμισμένης και εμπλουτισμένης αφήγησης.

Η ανάκληση γεγονότων από το παρελθόν είναι δύσκολη υπόθεση και η ανθρώπινη μνήμη δεν είναι ελεύθερη από τις υπόλοιπες προκαταλήψεις που επηρεάζουν την ανθρώπινη σκέψη. Ειδικά όταν ζητηθεί από τα άτομα να διηγηθούν επώδυνες αναμνήσεις, πιθανόν να ενεργοποιηθούν μια σειρά από διαδικασίες που να εμποδίσουν την εύκολη ανάκληση ή τον αναστοχασμό γύρω από τα γεγονότα εκείνης της εποχής. Η υποσυνείδητη προκατάληψη, αλλά και γεγονότα για τα οποία τα άτομα δεν επιθυμούν να μιλήσουν ή για τα οποία πιθανόν να είναι λιγότερο ειλικρινείς, ιδιαίτερα εάν η συνέντευξη επικεντρώνεται σε κάτι επώδυνο ή δύσκολο, αυξάνουν το βαθμό δυσκολίας. Ακόμα ένα ενδεχόμενο είναι τα άτομα να μην επιθυμούν να δώσουν πληροφορίες, οι οποίες φοβούνται ότι ίσως αναστατώσουν κάποιον, ή να αφορούν «οικογενειακή υπόθεση» ή κάτι «προσωπικό». Επιπρόσθετα, οι ιστορικοί της προφορικής ιστορίας έχουν να αντιμετωπίσουν και το πρόβλημα του ότι τα άτομα μπορεί, όπως κάνουμε οι πλείστοι/ες όταν μιλάμε, να συμπληρώνουν με τις υποθέσεις τους αυτά που τους είναι γνωστά από δικές τους εμπειρίες, χωρίς να ξεκαθαρίζουν πάντα τη διαφορά ανάμεσα στην υπόθεση και την εμπειρία.

Οι υποστηρικτές και υποστηρίκτριες της προφορικής ιστορίας έχουν ανταποκριθεί σε όλα αυτά με το επιχείρημα ότι οι γραπτές πηγές είναι εξίσου επιρρεπείς σε προκατάληψη και επομένως, όλη αυτή η κριτική γύρω από την προφορική ιστορία αφορά και βιογραφίες, αυτοβιογραφίες, εφημερίδες και τα πλείστα άλλα είδη αφηγηματικών τεκμηρίων πάνω στα οποία στηρίζονται οι ιστορικοί. Επίσης, οι υποστηρικτές και υποστηρίκτριες της προφορικής ιστορίας έχουν υποστηρίξει πως, κατά κάποιο τρόπο, ίσως να είναι ευκολότερο να διορθωθούν οι προφορικές μαρτυρίες, αφού οι ιστορικοί έχουν τη δυνατότητα να αντεξετάσουν τα άτομα για να διασταυρώσουν την αφήγησή τους κατά τη διάρκεια της συνέντευξης: χωρίς να διακόπτεται η ροή της μαρτυρίας, οι ιστορικοί μπορούν να προκαλέσουν ευγενικά τα άτομα να τεκμηριώσουν, καλώντας τα έτσι να επιχειρηματολογήσουν και ανταπαντήσουν.

6. Χάρης Ψάλτης & Ελένη Λύτρα, *Πρώην μικτά χωριά της Κύπρου: Αναπαραστάσεις του Παρελθόντος, Παρόντος και Μέλλοντος - Μια έρευνα του Ομίλου Ιστορικού Διαλόγου και Έρευνας*, (K&L Lithofit Ltd, προσεχώς).

Υπάρχουν και άλλοι περιορισμοί της προφορικής ιστορίας, οι οποίοι συζητιούνται στη βιβλιογραφία: το περιορισμένο χρονολογικό της φάσμα, εφόσον μπορεί να αντλήσει πληροφορίες από το παρελθόν μόνο κατά δύο ή τρεις γενιές, μέχρι να γίνει ολοένα και λιγότερο χρήσιμη, καθώς οι γνώσεις των ανθρώπων εκτείνονται συνήθως μόνο μέχρι τις ιστορίες των γιαγιάδων τους· η αδυναμία χρονολογικής ακρίβειας, καθώς τα άτομα που αφηγούνται αναφέρονται σε πιο γενικευμένες χρονικές περιόδους, όπως «όταν ήμουν παιδί» ή «όταν πήγαινα στο σχολείο». Αδυναμίες της προφορικής ιστορίας θεωρούνται επίσης η ατομικότητα της μαρτυρίας και ο περιορισμένος βαθμός αντιπροσωπευτικότητάς της, καθώς και το γεγονός ότι οι απαντήσεις των ατόμων μπορεί να μην αναφέρονται σε γεγονότα, σκέψεις ή συναισθήματα ενός γεγονότος στο παρελθόν, αλλά σε γεγονότα, σκέψεις ή συναισθήματα που προέκυψαν μετά το εν λόγω συμβάν, ή να ανταποκρίνονται σε αυτό που τα άτομα θα κρίνουν ως κατάλληλη απάντηση για το παρόν ή ακόμα ως επιθυμητή εκδοχή ως κληρονομιά για το μέλλον. Ωστόσο, οι περιορισμοί αυτοί της προφορικής μαρτυρίας ισχύουν, με διάφορους τρόπους, και για άλλες γραπτές πηγές που χρησιμοποιούν οι ιστορικοί. Συνεπώς, η αξία της προφορικής ιστορίας δεν μειώνεται, όταν αυτή χρησιμοποιείται ως ένα ακόμα εργαλείο έρευνας, το οποίο σε συνδυασμό με άλλα, προσεγγίζεται κριτικά και τα ευρήματα διασταυρώνονται κατά τη διαδικασία της συγγραφής ιστοριών.

Η δεύτερη κατηγορία συζητήσεων στη βιβλιογραφία για την προφορική ιστορία έχει επικεντρωθεί στη σχέση ανάμεσα στο άτομο που θέτει τις ερωτήσεις και σε αυτό που καλείται να απαντήσει, καθώς και στον τρόπο που η σχέση αυτή σχετίζεται με τον ηθικό κώδικα πρακτικής της προφορικής ιστορίας. Ακαδημαϊκοί, ερευνητές και ερευνήτριες έχουν αναστοχαστεί γύρω από το ρόλο της ενσυναίσθησης και της απόστασης κατά τη διεξαγωγή συνεντεύξεων προφορικής ιστορίας. Θέμα συζήτησης έχει αποτελέσει επίσης η σχέση εξουσίας – είτε πρόκειται για σχέση δύναμης και εξουσίας που βασίζεται σε εθνικότητα, θρησκεία, τάξη, εκπαίδευση, κοινωνικό φύλο ή πλούτο – ανάμεσα στο άτομο που θέτει τις ερωτήσεις (ερευνητή ή ερευνήτρια) και στο άτομο που καλείται να απαντήσει (συμμετέχων ή συμμετέχουσα στην έρευνα) και ο βαθμός στον οποίο η σχέση αυτή επηρεάζει τη στάση και τις απαντήσεις του δεύτερου. Τέλος, οι ιστορικοί της προφορικής ιστορίας έχουν αναστοχαστεί εκτενέστατα γύρω από το ζήτημα ενός πιθανού ψυχικού τραύματος στις περιπτώσεις κατά τις οποίες άτομα καλούνται να θυμηθούν δύσκολες παλιές εμπειρίες και να ανακαλέσουν ή να αφυπνίσουν επώδυνες αναμνήσεις και συναισθήματα.

Με την πάροδο των χρόνων, η προφορική ιστορία έχει επιχειρήσει να αντιμετωπίσει αυτά τα ζητήματα. Έτσι, εκεί που στις πρώτες συνεντεύξεις της προφορικής ιστορίας, οι ιστορικοί προσπαθούσαν να παραμείνουν όσο το δυνατό περισσότερο απόμακροι/ες, ώστε να δημιουργήσουν ένα «αδιαμεσολάβητο» κείμενο, οι μετέπειτα τεχνικές δεν προσποιούνται ότι κάτι τέτοιο είναι δυνατό και αναγνωρίζουν ξεκάθαρα μια αλληλεπίδραση ανάμεσα στις απόψεις των ιστορικών που παίρνουν τη συνέντευξη με τις απόψεις των ατόμων που απαντούν στις ερωτήσεις της συνέντευξης. Επίσης, έχουν αναπτυχθεί διάφορες τεχνικές έτσι ώστε να καταγράφονται ευαίσθητες πληροφορίες για συγκρούσεις ή βίαια γεγονότα, παράλληλα με ένα θεωρητικό πλαίσιο, το οποίο στοχεύει στο να διαχειριστούν οι ερευνητές/τριες πιθανά «τραύματα» μαζί με τους/τις συμμετέχοντες/ουσες υποκείμενα της έρευνας. Για παράδειγμα, σε ένα πρόγραμμα προφορικής ιστορίας για τη συλλογή μαρτυριών για τη ζωή κατά τον Ισπανικό Εμφύλιο Πόλεμο έχει χρησιμοποιηθεί η ψυχανalyτική θεωρία για τη δημιουργία μιας μεθοδολογίας με την οποία οι ερευνητές και ερευνήτριες επιχειρούν να συνοδεύσουν τα άτομα στην «επικίνδυνη ζώνη» όπου βρίσκεται το κύριο πεδίο του τραύματος. Η ανησυχία, ωστόσο, για μια πιθανή τραυματική επίδραση στα άτομα που συμμετέχουν σε συνεντεύξεις προφορικής ιστορίας, εξακολουθεί να αποτελεί φλέγον θέμα στη βιβλιογραφία.

4. Πώς «κάνουμε» Προφορική Ιστορία;

Μετά από τη σύντομη ανασκόπηση γύρω από τις κύριες θεωρητικές συζητήσεις για την προφορική ιστορία, θα εξετάσουμε τώρα κάποιες πρακτικές πτυχές της.

Πριν από τη συνέντευξη

Είναι όλα θέμα εμπιστοσύνης και αμοιβαίου σεβασμού. Μια συνέντευξη θεωρείται πετυχημένη μόνο και μόνο εάν βασίζεται σε μια σχέση εμπιστοσύνης ανάμεσα στο άτομο που θέτει τις ερωτήσεις και στο άτομο που καλείται να απαντήσει. Μην περιμένετε να γίνουν θαύματα σε μια νύχτα· η δημιουργία σχέσεων εμπιστοσύνης χρειάζεται χρόνο και προσπάθεια. Κάποιοι ερευνητές και κάποιες ερευνήτριες έχουν το χάρισμα να κερδίζουν την εμπιστοσύνη των άλλων και μερικά άτομα εμπιστεύονται ευκολότερα από άλλα.

Ποιο είναι το θέμα σου; Πριν από τη συνέντευξη πρέπει να κάνεις μια προκαταρκτική έρευνα και να αναλογιστείς τα υπό διερεύνηση ζητήματα του θέματός σου. Αυτό θα σε βοηθήσει να γίνεις «ενεργός ερευνητής» ή «ενεργή ερευνήτρια», θέτοντας επιπρόσθετα ερωτήματα όταν και όπου το άτομο που συμμετέχει στην έρευνά σου δηλώσει κάτι ιδιαίτερα ενδιαφέρον ή αναπάντεχο. Επίσης, εάν η ιστορία που αφηγείται το άτομο από το οποίο παίρνεις συνέντευξη είναι επώδυνη για αυτό, ή εάν το άτομο έχει διδαχθεί να μη μιλάει για αυτή την εμπειρία, είναι πολύ σημαντικό να αισθανθεί ότι έχει ένα ακροατήριο που κατανοεί τις δυσκολίες και είναι διατεθειμένο να ακούσει αυτά που έχει να πει.

Ο ερευνητής ή η ερευνήτρια είναι γενικά προτιμότερο να αποφεύγει να λέει τις δικές του/της απόψεις, αν και κάποτε αυτό μπορεί να είναι χρήσιμο, ίσως και αναπόφευκτο (συνήθως έμμεσα), στα πλαίσια των συμπληρωματικών ερωτήσεων αλλά και της συζήτησης που μπορεί να προκύψει ώστε να αντληθούν περαιτέρω πληροφορίες. Το ζήτημα του φύλου επίσης εμπλέκεται αναπόφευκτα στην επιλογή των πληροφορητών π.χ. οι γυναίκες μπορεί να έχουν περισσότερες πληροφορίες για ένα θέμα από τους άντρες ή το αντίθετο. Ακόμα, σε μερικές περιπτώσεις πιο εύκολα δημιουργείται σχέση εμπιστοσύνης με έναν ερευνητή του ίδιου φύλου. Αυτό το δεδομένο μπορεί να αποτελέσει αδυναμία στην έρευνα αν αγνοηθεί, ενώ αν ληφθεί υπόψη μπορεί να βοηθήσει στον προγραμματισμό της έρευνας.

Αναζήτησε τα οφέλη που προκύπτουν μέσα από τη συνεργασία καλώντας ομάδες ερευνητών και ερευνητριών: μια ερευνήτρια να διεξάγει τη συνέντευξη, ένας άλλος ερευνητής να περιγράφει το συγκεκριμένο συγκείμενο, πώς ήταν το άτομο που συμμετέχει στην έρευνα, το περιβάλλον, η διάθεση. Αυτό συμβάλλει στη δημιουργία μιας πιο πολυπρισματικής ανάλυσης και παρουσίασης του θέματος.

Ποια ακριβώς ερωτήματα ελπίζεις να διερευνήσεις και τι είδους πληροφορίες αναζητάς; Ενώ είναι αδύνατο να προβλέψουμε τι θα πει το άτομο που έχουμε μπροστά μας, εάν έχεις υπόψη περίπου τι θα ήθελες να μάθεις, αυτό σου επιτρέπει καταρχάς να επιλέξεις τα άτομα, τα οποία πιστεύεις ότι θα μπορούν να απαντήσουν στα ερωτήματά σου και κατά δεύτερο να οδηγήσεις τα άτομα αυτά σε θέματα για τα οποία θέλεις να μάθεις περισσότερα.

Πώς θα επιλέξεις τα άτομα από τα οποία θα πάρεις συνέντευξη; Στην πράξη, πολύ λίγο περιθώριο για «επιλογή» υπάρχει στην προφορική ιστορία. Εάν επιθυμείς, για παράδειγμα, να μάθεις για το είδος του φαγητού που καταναλωνόταν στα σπίτια της Κύπρου κατά τη δεκαετία του 1950, όλοι οι εν ζωή άνθρωποι εκείνης της εποχής είναι πιθανότατα σε θέση να θυμηθούν τις εμπειρίες τους και να θέλουν να συμμετάσχουν στη συνέντευξη. Υπάρχει επίσης το πρόβλημα ότι οι πηγές της προφορικής ιστορίας έχουν περιορισμούς τους οποίους επιβάλλει η διάρκεια ζωής των εν ζωή ατόμων που συμμετέχουν στην έρευνα, οπότε για τις πιο μακρινές στο χρόνο περιόδους οι ιστορικοί θα πρέπει να ερευνήσουν πολύ μέχρι να βρουν κάποιο εν ζωή άτομο που να είναι σε θέση να δώσει μαρτυρία. Είναι χρήσιμο να έχεις υπόψη σου πως αρκετοί άνθρωποι των μεγαλύτερων ηλικιών μπορεί να μην έχουν πλήρη διαύγεια ή να αντιμετωπίζουν προβλήματα με τη μνήμη τους και άρα να μην μπορούν να ανταποκριθούν στις ανάγκες μιας συνέντευξης. Διαφορετικά, εάν προσπαθείς, για παράδειγμα, να συλλέξεις μαρτυρίες για ένα ευαίσθητο και περίπλοκο θέμα, όπως η χαρτογράφηση των μικτών χωριών τη δεκαετία του 1950 στην Κύπρο, θα χρειαστεί ίσως να σκεφτείς πιο προσεκτικά, να εντοπίσεις και να προσδιορίσεις ένα αντιπροσωπευτικό ή έστω σχετικά αντιπροσωπευτικό δείγμα ατόμων, στο οποίο θα απευθυνθείς για να αντλήσεις πληροφορίες.

Με βάση τα πιο πάνω, **υπάρχουν διάφορες μέθοδοι δειγματοληψίας.** Η σκόπιμη δειγματοληψία αφορά την επιλογή αυτών που θα κληθούν να αφηγηθούν τις εμπειρίες τους, με βάση τις διαφορετικές σχέσεις εξουσίας μέσα σε μια ομάδα ή ακόμα και σε διαφορετικές ομάδες, και ανάλογα με το κατά πόσο τα άτομα αυτά μπορούν να δώσουν εναλλακτικές ή πιθανώς αντιφατικές αναφορές για ένα συγκεκριμένο γεγονός. Διαφορετικά, μπορείς να επιλέξεις να δοκιμάσεις την ποσοστιαία δειγματοληψία, όπου στοχεύεις σε ένα δείγμα που θεωρείται αντιπροσωπευτικό για τον πληθυσμό σε μια συγκεκριμένη περίοδο, ή να ακολουθήσεις μια μέθοδο μη τυχαίας δειγματοληψίας, με την οποία παίρνεις συνέντευξη από όλα τα άτομα που είναι ακόμα διαθέσιμα για να μιλήσουν για ένα συγκεκριμένο γεγονός ή περίοδο. Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, το άτομο που μοιράζεται τις εμπειρίες του/της, μπορεί ενδεχομένως να εισηγηθεί ή να συστήσει και να φέρει σε επαφή τον ερευνητή ή την ερευνήτρια με άλλα άτομα – αυτή η διαδικασία συνεπάγεται μια πιο ενεργή εμπλοκή του ατόμου που συμμετέχει στην έρευνα.

Πού θα γίνει η συνέντευξη; Οι συνεντεύξεις σου είναι **καλύτερα να διεξάγονται κάπου ήσυχα.** Για να ελαχιστοποιήσεις την αμηχανία των ανθρώπων που συμμετέχουν στην έρευνά σου, θεωρείται αποτελεσματικότερο το να τους προσφέρεις την επιλογή για τον τόπο συνάντησης – μπορεί να νιώθουν πολύ πιο άνετα στο σπίτι τους, ή να προτιμούν να σε συναντήσουν σε ένα ουδέτερο μέρος. Εάν θα πάρεις συνέντευξη από ένα άτομο σχετικά με τις εμπειρίες του σε ένα συγκεκριμένο μέρος – για παράδειγμα, για τη ζωή στο σχολείο – ίσως επιλέξεις να διεξάγεις τη συνέντευξη εκεί, έτσι ώστε να «ζυπνήσεις» τις αναμνήσεις του· ωστόσο και πάλι οφείλεις να οργανώσεις προσεκτικά τη συνέντευξη, ειδικά εάν πρόκειται για ένα μέρος που αναμένεται να αγγίξει ευαίσθητες περιοχές. Εάν επιλέξεις ένα τέτοιο «ευαίσθητο» μέρος, να βεβαιωθείς ότι όσοι και όσες συμμετέχουν στην έρευνά σου **θα νιώθουν όντως πολύ άνετα να δώσουν συνέντευξη εκεί** και ότι έχεις κάποια εναλλακτική λύση έτοιμη, σε περίπτωση που συγκινηθούν πολύ από παλιές αναμνήσεις. Εάν αποφασίσεις να διεξάγεις συνέντευξη σε έναν εξωτερικό χώρο, ίσως είναι καλύτερα να επιλέξεις μια «**συνέντευξη-περίπατο**», βιντεογραφώντας τα άτομα καθώς θα σου αφηγούνται και θα δείχνουν συγκεκριμένα τοπία. Διαφορετικά, ίσως είναι καλύτερα να καθίσετε κάπου, διασφαλίζοντας ότι είστε και οι δύο άνετα και έχετε πρόσβαση σε νερό, χαρτομάντιλα κ.ά.

Σκέψου εάν θα ήθελες να αξιοποιήσεις **κάποια αντικείμενα για να βοηθήσεις τους αφηγητές** και τις αφηγήτριές σου – μια φωτογραφία, ένα βιβλίο ή παιχνίδι, γενικά οτιδήποτε που πιθανόν να συντείνει στο να ανακαλέσουν μνήμες ή να επεκταθούν σε κάποιο θέμα. Αυτό μπορεί να αφορά ένα δικό τους αντικείμενο, το οποίο τους ζήτησες να φέρουν στη συνέντευξη, ή μπορεί να είναι κάποιες φωτογραφίες ή άρθρα σε εφημερίδα τα οποία σχετίζονται με το θέμα και τα οποία είναι αποτέλεσμα της έρευνας – προετοιμασίας σου.

Ηθικά ζητήματα

Οποιοσδήποτε ή οποιαδήποτε διεξάγει συνέντευξη προφορικής ιστορίας πρέπει να έχει υπόψη του/της τα ηθικά ζητήματα που εγείρονται, έτσι ώστε να διασφαλίζεται η διεξαγωγή υπεύθυνης έρευνας και η ικανότητα προστασίας όχι μόνο των ατόμων που καλούνται να αφηγηθούν τις εμπειρίες τους, αλλά και των ερευνητών και ερευνητριών της προφορικής ιστορίας.

Εάν η συνέντευξη θα αρχιστεί ή εάν θα γίνουν αντίγραφα, είναι σημαντικό να εξηγήσεις στα άτομα που θα δώσουν συνέντευξη τη διαδικασία και να βεβαιωθείς ότι συμφωνούν. Ακόμη πιο σημαντικό είναι, εάν θα ζητήσεις από άτομα να μοιραστούν αναμνήσεις για ευαίσθητα και αμφιλεγόμενα ζητήματα, να εξηγήσεις και να ξεκαθαρίσεις μαζί τους θέματα εμπιστευτικότητας, να σεβαστείς και να διασφαλίσεις (εάν επιλεγεί) την ανωνυμία τους.

Σε κάθε περίπτωση, οι συνεντεύξεις προφορικής ιστορίας πρέπει να συνοδεύονται από ένα υπογεγραμμένο έντυπο συγκατάθεσης⁷, κάτι που αποτελεί ένα λόγο ακόμα για τον οποίο η έρευνά σου πρέπει να τηρεί την ηθική δεοντολογία.

Αυτές οι επτά καθοδηγητικές αρχές ηθικής δεοντολογίας⁸ μπορούν να αποτελέσουν τον οδηγό σου κατά τη διάρκεια της έρευνάς σου στην προφορική ιστορία:

1. Σεβασμός στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια.
2. Σεβασμός στην ελευθερία, οικειοθελή και ενημερωμένη συγκατάθεση.
3. Σεβασμός στα παιδιά, τους ηλικιωμένους, τους πρόσφυγες και εκτοπισμένους, τα θύματα, τους ανάπηρους ή οποιοδήποτε άλλο άτομο θεωρείται ευάλωτο ή μπορεί να γίνει ευάλωτο μέσα από μια συνέντευξη προφορικής ιστορίας.
4. Σεβασμός σε προσωπικά στοιχεία, την εμπιστευτικότητα και στο δικαίωμα του ατόμου που καλείται να απαντήσει στις ερωτήσεις να αποσύρει τη συνέντευξή του (όροι για την απόσυρση πρέπει επίσης να περιληφθούν στο έντυπο συγκατάθεσης).
5. Σεβασμός στη δικαιοσύνη και τη συμπερίληψη, σεβασμός στην αντιπροσωπευτικότητα και δίκαιη παρουσίαση των κοινότητων ή ομάδων που εξετάζονται.
6. Εξισορρόπηση των κινδύνων και των ωφελειών.
7. Ελαχιστοποίηση κινδύνου, ιδιαίτερα όταν γίνεται συνέντευξη με ευάλωτα άτομα.

Αμέσως πριν από την έναρξη της συνέντευξης

Να συστηθείς στα άτομα τα οποία θα λάβουν μέρος στη συνέντευξη. Εάν τους/τις προσεγγίζεις για πρώτη φορά προτείνοντας να συμμετάσχουν σε έρευνα προφορικής ιστορίας, εξήγησέ τους τι προσπαθείς να μάθεις, γιατί τους έχεις ζητήσει να συμμετάσχουν, και ότι μπορούν να αποχωρήσουν οποιαδήποτε στιγμή. Μίλησέ τους για το τι θα συμβεί: σκοπεύεις να τους συναντήσεις μια φορά; Δύο; Για πόση ώρα; Εξήγησέ τους επίσης ότι κατέχουν τα πνευματικά δικαιώματα της μαρτυρίας τους και ότι, εάν τα ίδια τα άτομα το επιθυμούν, είναι ευπρόσδεκτα να φέρουν κάποιο άλλο άτομο μαζί τους για να τα συνοδεύσει.

Επιδίωξε να συναντήσεις τα άτομα αυτά ξανά πριν από τη συνέντευξη, έτσι ώστε να δημιουργηθεί μια οικειότητα. Είναι σύνθηρος ο ερευνητής ή η ερευνήτρια να συζητά με τα υποκείμενα της έρευνας πριν από την κύρια συνέντευξη, και μάλιστα αρκετές φορές. Πριν ξεκινήσεις την κύρια συνέντευξη, πρέπει να ρωτήσεις εάν υπάρχουν οποιοσδήποτε πτυχές του θέματος για τις οποίες δεν επιθυμούν να μιλήσουν και να εξηγήσεις ότι εάν προκύψει οτιδήποτε κατά τη συνέντευξη για το οποίο συνειδητοποιήσουν ότι δεν θέλουν να συζητήσουν, μπορούν απλά να σου ζητήσουν να

7. Για Δείγματα Εντύπων Συγκατάθεσης 1 & 2, δείτε Παραρτήματα 2 και 3.

8. Kirsten O'Hare, *Oral History Ethics Tips*. Ιστοσελίδα: <http://storytelling.concordia.ca/oralhistory/resources/tips/ethic.html>

προχωρήσεις στην επόμενη ερώτηση. Εάν σκοπεύεις να χρησιμοποιήσεις βοηθήματα, προειδοποίησέ τους έγκαιρα και ρώτα εάν επιθυμούν να φέρουν κάτι μαζί τους - για παράδειγμα, εάν παίρνεις συνέντευξη από κάποιο άτομο σχετικά με κάποιο αγνοούμενο πρόσωπο, ίσως θελήσει να φέρει μια φωτογραφία του. Ή εάν διερευνάς την παιδική ηλικία κάποιου, το άτομο αυτό μπορεί να θελήσει να φέρει μαζί του ένα παιχνίδι.

Προετοίμασε κάποιες ερωτήσεις με τις οποίες θα ξεκινήσεις και θα ολοκληρώσεις τη συνέντευξη. Σημείωσε κάποια θέματα τα οποία θες να είσαι σίγουρος/η ότι θα καλύψεις. Για παράδειγμα, εάν παίρνεις συνέντευξη από κάποιο παππού αναφορικά με το σχολείο, ίσως θες να σημειώσεις: γεύματα, φίλοι, στολή, εκπαιδευτικοί, μαθήματα, κτήριο, τιμωρία.

Πρέπει επίσης να έχεις έτοιμα τα νομικά έντυπα συγκατάθεσης για να υπογράψουν τα υποκείμενα της έρευνας και να δηλώσουν γραπτώς ότι επιτρέπουν τη χρήση των πληροφοριών τους για εκπαιδευτικούς και επιστημονικούς σκοπούς, με την επιλογή να παραμένουν ανώνυμοι σε οποιοδήποτε δημοσιευμένο έργο. Να οργανώσεις μαγνητόφωνο και/ή βιντεοκάμερες (ή στυλό και χαρτί)... και να δοκιμάσεις από πριν τα τεχνολογικά αυτά μέσα έτσι ώστε να βεβαιωθείς ότι δουλεύουν και ότι έχεις εξοικειωθεί μαζί τους! Πολλοί ερευνητές και ερευνήτριες της προφορικής ιστορίας βρέθηκαν σε δύσκολη θέση όταν, κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, τους τελείωσαν οι μπαταρίες του ψηφιακού μαγνητοφώνου, οπότε είναι καλύτερα να τις ανανεώνεις κάθε φορά...

Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης

Καλό είναι να ξεκινήσεις κάνοντας αναφορά στους βασικούς κανόνες για άλλη μια φορά - ευχαρίστησε τα άτομα ξανά για τη συμμετοχή τους, και υπενθύμισέ τους ότι μπορούν να σταματήσουν ανά πάσα στιγμή ή να προχωρήσουν στην επόμενη ερώτηση. Καθώς θα ξεκινάς με τις ερωτήσεις σου, κατάγραψε το όνομα του αφηγητή ή της αφηγήτριας, την ημερομηνία και το χώρο της συνέντευξης. Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, να θυμάσαι τις επτά καθοδηγητικές ηθικές αρχές!

Συχνά, είναι ευκολότερο να ξεκινάμε με απλές ερωτήσεις. Ρώτησε ποιο είναι το όνομά τους και κάνε κάποιες σύντομες, απλές, πραγματολογικές ερωτήσεις: πού μεγάλωσαν, τι έκαναν οι γονείς τους, την ηλικία των ατόμων - οτιδήποτε στο οποίο είναι απλό να απαντήσουν και το οποίο θα τους χαλαρώσει. Κράτησε τις πιο δύσκολες ερωτήσεις γύρω από επίμαχα και τραυματικά θέματα για λίγο αργότερα στη συνέντευξη. Θέσε τις ερωτήσεις σου έτσι ώστε να είναι ανοικτές, για να απαιτείται μια πιο πλήρης απάντηση παρά ένα «ναι» ή ένα «όχι». Για παράδειγμα, παρά να ρωτήσεις «τιμωρήθηκες ποτέ στο σχολείο;» ρώτησε «τι είδους τιμωρίες υπήρχαν στο σχολείο;». Έπειτα, εάν χρειάζεται διευκρίνιση, μπορείς να συνεχίσεις με πιο συγκεκριμένες ερωτήσεις.

Χρησιμοποίησε απλή γλώσσα και όσο το δυνατόν πιο κοντά στη γλωσσική εκδοχή του ατόμου από το οποίο παίρνεις συνέντευξη έτσι ώστε να διεξαχθεί καλύτερα η επικοινωνία, να βελτιωθεί η συνεννόηση και να οικοδομηθεί ένα κλίμα αλληλοκατανόησης και εμπιστοσύνης που θα βοηθήσει τη συνεργασία γενικότερα. Η χρήση της κυπριακής διαλέκτου μπορεί να είναι ιδιαίτερα χρήσιμη, πρακτική, αν όχι και απαραίτητη. Μην ξεχνάς ότι “κάνουμε” προφορική ιστορία – οι ιδιωτισμοί και η αργκώ, φράσεις που λέγονται αλλά συνήθως δεν γράφονται, είναι μέρος της εργασίας.

Μη φοβάσαι τη σιωπή - εάν το άτομο που συμμετέχει στην έρευνα κάνει παύση, δώσε χρόνο να σκεφτεί ή να συνέλθει συναισθηματικά. Θα είναι χρήσιμο και για τους δυο σας.

Να δείχνεις ενδιαφέρον, να διατηρείς οπτική επαφή, να χαμογελάς, να γνέφεις καταφατικά και να γέρνεις μπροστά, εάν χρειάζεται. Τα άτομα που δίνουν συνέντευξη μπορεί να είναι αγχωμένα και ένα χαμόγελο ή ένα νεύμα θα τα ενθαρρύνει. Ωστόσο, προσπάθησε ταυτόχρονα να διατηρήσεις μια ισορροπημένη απόσταση. Εάν εκφράσεις τις δικές σου απόψεις ή γνώμη, μπορεί να διαστρεβλωθεί η μαρτυρία, εφόσον το άτομο μπορεί να προσπαθήσει, συνειδητά ή ασυνείδητα, να δημιουργήσει μια ιστορία με τρόπο που να ευχαριστεί τον ερευνητή ή την ερευνήτρια.

Παρόλο που θα έχεις κατάλογο με τα θέματα που θέλεις να καλύψεις, μη φοβάσαι να διερευνήσεις περαιτέρω κάτι που θα προκύψει αναπάντεχα μέσα από την αφήγηση, εάν σου φανεί ενδιαφέρον. Δεν πειράζει εάν ξεφεύγει από αυτό που σκόπευες να ρωτήσεις στη συνέχεια - αυτή είναι η χαρά του να δουλεύεις με μια ζωντανή πηγή!

Προσπάθησε να κρατήσεις τη συνέντευξη μέχρι μια - δύο ώρες το πολύ, αναλόγως του θέματος σου και της αντοχής του ατόμου που αφηγείται, ή για λιγότερη ώρα εάν κάποιος/α από τους δύο σας κουραστεί. Μπορείς πάντα να κάνεις διαλείμματα, ίσως για να πιείτε κάτι, και μετά να συνεχίσετε τη συνέντευξη.

Μην τελειώσεις τη συνέντευξη με απότομο ή συναισθηματικά φορτισμένο ύφος. Να βεβαιωθείς ότι θα «επιστρέψετε» στο «παρόν», πριν τελειώσετε τη συνομιλία.

Παρουσίασε το έντυπο συγκατάθεσης για υπογραφή. Εάν επιθυμούν να το πάρουν μαζί τους και να συμβουλευτούν φίλους, οικογένεια ή νομικό σύμβουλο προτού υπογράψουν, είναι απόλυτα αποδεκτό.

Μετά από τη συνέντευξη

Στείλε ένα ευχαριστήριο σημείωμα στο άτομο που σου παραχώρησε τη συνέντευξη⁹. Κατάγραψε τις σημειώσεις πεδίου σου. Οι σημειώσεις πεδίου είναι οι εντυπώσεις σου από τη συνέντευξη και οτιδήποτε σκεφτείς ότι θα είναι χρήσιμο για τους μελλοντικούς ερευνητές και τις μελλοντικές ερευνήτριες: το σκοπό σου, το ρόλο και τις πρώτες εντυπώσεις σου, πού καταγράφηκε ή βιντεογραφήθηκε η συνέντευξη, κατά πόσο ο αφηγητής ή η αφηγήτρια σου φάνηκε ότι έχει αυτοπεποίθηση ή άγχος, είναι ικανοποιημένος/η ή αναστατωμένος/η με οποιοδήποτε τρόπο εξαιτίας της συνέντευξης. Είναι σημαντικό να κρατήσεις αυτές τις σημειώσεις αμέσως μετά, γιατί η μνήμη εξασθενεί με το χρόνο! Βάλε ετικέτες στις σημειώσεις και τις ηχογραφήσεις σου, έτσι ώστε να γνωρίζεις ακριβώς πού και πότε έλαβαν χώρα.

Παρόλο που δεν είναι πάντα απαραίτητο, κάποιες φορές μπορεί να σου φανεί χρήσιμο να απομαγνητοφωνήσεις ολόκληρη τη συνέντευξη. Μια περιληπτική καταγραφή των βασικών θεμάτων είναι όμως συνήθως απαραίτητη. Σε περίπτωση που θα καταγράψεις την ομιλία να έχεις υπόψη σου ότι οι άνθρωποι δεν μιλάνε με πλήρεις προτάσεις, και κάποιες φορές επαναλαμβάνουν πράγματα που είπαν προηγουμένως. Να μη σε απασχολεί αυτό, γράψε το ακριβώς όπως ειπώθηκε, χρησιμοποιώντας αποσιωπητικά (...) για να δείξεις κενά ή ατέλειωτες προτάσεις, έτσι ώστε το γραπτό σου κείμενο να ανταποκρίνεται όσο το δυνατό περισσότερο στην προφορική αφήγηση. Αν το θέμα σου είναι ευαίσθητο ή οι πληροφορίες που άντλησες αμφιλεγόμενες, τότε στείλε ένα αντίγραφο της ηχογράφησης ή της απομαγνητοφώνησης στο άτομο που συμμετείχε στην έρευνα για έγκριση.

Τώρα αρχίζει το ευχάριστο και ενδιαφέρον κομμάτι του να δουλεύεις με μια αυθεντική, ζωντανή μαρτυρία που αποτελεί πρωτογενή πηγή για την ιστορία. Τώρα έχεις τα δικά σου στοιχεία για να ερμηνεύσεις, αξιολογήσεις, συγκρίνεις και συνδυάσεις με άλλες πηγές και επομένως να συνεισφέρεις με τη δική σου νέα συμβολή στο ιστορικό αρχείο.

9. Παράρτημα 4: Δείγμα ευχαριστήριας επιστολής

5. Πηγές και περαιτέρω βιβλιογραφία για την Προφορική Ιστορία

Για τις συζητήσεις που αφορούν την Προφορική Ιστορία, το θεωρητικό πλαίσιο και ιδέες για εφαρμογή μπορείτε να συμβουλευτείτε τα πιο κάτω:

Lynn Abrams, *Oral History Theory*, (Routledge, 2010).

Valerie Raleigh Yow, *Recording Oral History: A Practical Guide for the Humanities and Social Scientists*, (AltaMira Press, 2005).

Donald A. Ritchie, *Doing Oral History*, (Oxford University Press, 2003).

Paul Thompson, *The Voice of the Past*, (Oxford University Press, 2000, 3rd edition).

Linda P. Wood, *Oral History Projects in Your Classroom*, (Oral History Association Pamphlet Series, 2001).

Robert Perks & Alastair Thomson, *The Oral History Reader*, (Routledge, 1998).

Για πληροφορίες σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο ακαδημαϊκοί ερευνητές και ερευνήτριες έχουν εργαστεί με προφορικές πηγές μέσα σε πλαίσια πολιτισμικών και πολιτικών συγκρούσεων, μπορείτε να συμβουλευτείτε τα πιο κάτω:

Yiannis Papadakis, *Echoes from the Dead Zone: Across the Cyprus Divide*. (I. B. Tauris, 2005). [εκδόθηκε επίσης ως ηλεκτρονικό βιβλίο και διατίθεται μερικώς στα Βιβλία Google] – Αγγλική Έκδοση

Γιάννης Παπαδάκης, *Η Ηχώ της Νεκρής Ζώνης: Οδοιπορικό στη Διαιρεμένη Κύπρο*. (Εκδόσεις Scripta, 2009) – Ελληνική Έκδοση

Yiannis Papadakis, *Ölü Bölgeden Yankılar: Kıbrıs'ın Bölünmüşlüğüne Aşmak*. (Bilgi University Press, 2009) – Τουρκική Έκδοση

Πρόκειται για μια ανθρωπολογική μελέτη γύρω από ζητήματα αναμνήσεων, ιστορίας και ταυτότητας στην Κύπρο. Ο συγγραφέας αναμιγνύει προσωπικές αναμνήσεις με προφορικές αφηγήσεις για το παρελθόν από άτομα της Κύπρου. Κατά τη διαδικασία της έρευνας, αποκαλύπτεται πως όλες οι αφηγήσεις είναι μεροληπτικές και προβληματικές (είτε ατόμων, κυβερνητικών εκπροσώπων, μουσείων, βιβλίων ιστορίας κλπ), τονίζοντας έτσι την ανάγκη για μια πολυπρισματική προσέγγιση. Το βιβλίο επίσης συζητά μεθοδολογικά ζητήματα που σχετίζονται με τη θέση του ερευνητή και τις διαδικασίες ενημέρωσης και «αποκάλυψης» που εγείρονται σε αυτού του είδους την έρευνα.

Riki Van Boeschoten, *Περάσαμε πολλές μπόρες, κορίτσι μου (We've gone through a lot, my girl)*, (Plethron, 1999).

Χρησιμοποιώντας πηγές προφορικής ιστορίας, το βιβλίο εξετάζει τους παράγοντες που φαίνεται να είναι σημαντικοί στη διαμόρφωση των αναμνήσεων των ανθρώπων μετά από τραυματικά γεγονότα, όπως την εμπειρία του εμφύλιου πολέμου, το πολιτικό πλαίσιο, την κοινωνική δομή, την τοπική πολιτική και πολιτισμικά μοτίβα.

Luisa Passerini, *Autobiography of a Generation, Italy, 1968* (Wesleyan University Press, 1996).

Η Passerini αναμιγνύει μαρτυρίες Προφορικής Ιστορίας από συμμετέχοντες στο φοιτητικό κίνημα του 1968 στην Ιταλία με δικές της αναμνήσεις από το παρελθόν και την καθημερινότητα της στο παρόν, έτσι ώστε να δημιουργήσει μια συναρπαστική αφήγηση των γεγονότων που σημάδεψαν τη σύγχρονη ευρωπαϊκή ιστορία και τον ψυχισμό των ανθρώπων που πρωταγωνίασαν σε αυτά.

Richard Price, *First Time, The Historical Vision of an African American People* (John Hopkins University Press, 1983).

Το βιβλίο αυτό θεωρείται κλασικό στο πεδίο της ιστορικής ανθρωπολογίας. Ανιχνεύει τη μορφή της ιστορικής σκέψης σε λαούς στους οποίους προηγουμένως δεν είχε επιτραπεί καθόλου ιστορία. Κάθε σελίδα αποτελείται από δύο μέρη. Στο πάνω μισό μέρος παρουσιάζονται αυτούσιες προφορικές ιστορίες από ιθαγενείς της φυλής του Σουρινάμ. Στο κάτω μέρος κάθε σελίδας, ο Price παραθέτει σχολιασμό, εντάσσοντας τις μαρτυρίες αυτές σε ευρύτερα διανοητικά, κοινωνικά και ιστορικά πλαίσια.

Για περαιτέρω καθοδήγηση και για πληροφορίες γύρω από Προγράμματα Προφορικής Ιστορίας μπορείτε να επισκεφθείτε τις ακόλουθες ιστοσελίδες:

Διεθνής Όμιλος Προφορικής Ιστορίας, έτος ίδρυσης: 1996

<http://www.iohanet.org/>

Εταιρεία Προφορικής Ιστορίας, έτος ίδρυσης: 1973

<http://www.oralhistory.org.uk/>

Σύνδεσμος Προφορικής Ιστορίας, έτος ίδρυσης: 1969

<http://www.oralhistory.org/>

Ηλεκτρονική Ιστορία της Νότιας Αφρικής, έτος ίδρυσης: 2000

<http://www.sahistory.org.za/pages/library-resources/oralhistory/people.htm>

Εγχειρίδια και διαδικτυακές σελίδες για την Προφορική Ιστορία:

Οδηγός Βήμα-προς-Βήμα για την Προφορική Ιστορία:

http://dohistory.org/on_your_own_toolkit/oralHistory.html

Μια οργανωμένη ιστοσελίδα με μαθητές και μαθήτριες να παίρνουν συνέντευξη από ηλικιωμένους και ηλικιωμένες οι οποίοι/ες ήταν μάρτυρες σε ιστορικά γεγονότα του εικοστού αιώνα:

<http://www.tellingstories.org/index.html>

Το Κέντρο Προφορικής Ιστορίας και Ψηφιακής Διήγησης αποτελεί σημείο σύγκλισης για τη συλλογική ψηφιακή ιστορική έρευνα, τη διδασκαλία και τις εκδόσεις ανάμεσα σε διδακτικό προσωπικό και φοιτητές και φοιτήτριες στο Πανεπιστήμιο του Concordia όπως επίσης ανάμεσα σε μέλη των τοπικών, εθνικών και διεθνών κοινοτήτων:

<http://storytelling.concordia.ca/oralhistory/index.html>

Προφορικές ιστορίες του 1968 ως εταιρικό πρόγραμμα του South Kingstown High School και του Πανεπιστημίου Brown (ΗΠΑ), όπου δόθηκαν συνεντεύξεις από κατοίκους του Rhode Island – εμπνεύσου για όσα μπορούν να συμβούν στην τάξη σου!

<http://www.stg.brown.edu/projects/1968/>

Το Ινστιτούτο USC Shoah Foundation – ένα από τα μεγαλύτερα προγράμματα Προφορικής Ιστορίας στον κόσμο, με σχεδόν 52,000 βιντεογραφημένες μαρτυρίες από επιζήσαντες του Ολοκαυτώματος και άλλους μάρτυρες σε 32 γλώσσες και από 56 χώρες

<http://college.usc.edu/vhi/>

Το Πρόγραμμα Προφορικής Ιστορίας των Παιδιών τεκμηριώνει τις ζωές Αφροαμερικανών στην πολιτεία Iowa των Ηνωμένων Πολιτειών. Έχουν διεξαχθεί και καταγραφεί συνεντεύξεις από μαθητές και μαθήτριες πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς και από φοιτητές και φοιτήτριες πανεπιστημίων.

<http://www.blackiowavoices.org/>

Γεννημένοι Σκλάβοι: Αφηγήσεις Σκλάβων στα πλαίσια του Προγράμματος της Ομοσπονδίας Συγγραφέων στις ΗΠΑ, 1936-1938 όπου περιλαμβάνονται πέραν των 2,300 προσωπικών διηγήσεων για τη σκλαβιά και 500 μαυρόασπρες φωτογραφίες πρώην σκλάβων.

Το "Γεννημένοι Σκλάβοι: Αφηγήσεις Σκλάβων" περιλαμβάνει πολλές από τις παγίδες της διεξαγωγής προφορικής ιστορίας, δηλαδή ένα δύσκαμπτο ερωτηματολόγιο που δεν επέτρεπε αλλαγές στις ερωτήσεις, τη χρήση λευκών ερευνητών, οι οποίοι δεν είχαν καμία αίσθηση της κουλτούρας των ατόμων από τα οποία έπαιρναν συνέντευξη. Παρόλα αυτά, οι αφηγήσεις αυτές αποτελούν μια πολύτιμη πηγή πληροφοριών. Οι διηγήσεις αυτές συλλέχθηκαν κατά τη δεκαετία του 1930 ως μέρος του Προγράμματος της Ομοσπονδίας Συγγραφέων της Διοίκησης Προόδου Εργασίας (WPA) και περισυλλέχθηκαν σε μικροφίλμ το 1941 ως δεκαεπτάτομο έργο με τίτλο *Slave Narratives: A Folk History of Slavery in the United States from Interviews with Former Slaves*. Η ηλεκτρονική αυτή συλλογή είναι μια κοινή παρουσίαση του Τμήματος Χειρογράφων και του Τμήματος Έντυπου Υλικού και Φωτογραφιών της Βιβλιοθήκης του Αμερικάνικου Κογκρέσου και περιλαμβάνει πάνω από 200 φωτογραφίες από το Τμήμα Έντυπου Υλικού και Φωτογραφιών τα οποία τώρα διατίθενται στο κοινό για πρώτη φορά.

<http://www.loc.gov/teachers/classroommaterials/connections/narratives-slavery/file.html>

Για Προγράμματα Προφορικής Ιστορίας στην Κύπρο μπορείς να ρίξεις μια ματιά στις πιο κάτω ιστοσελίδες και εκδόσεις:

Ινστιτούτο Κοινωνικοπολιτικών Ερευνών - Πρόγραμμα Προφορικής Ιστορίας Κυπρίων. Η βάση δεδομένων περιέχει απομαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων, με σκοπό να τονιστούν μοτίβα αλληλεπίδρασης σε μικτά χωριά.

<http://www.ikme.eu/cybihi/>

Στη Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Κύπρου διατηρούνται τα αρχεία του ΣΙΜΑΕ (Συμβούλιο Ιστορικής Μνήμης Αγώνα ΕΟΚΑ), τα οποία περιέχουν συνεντεύξεις από μέλη της ΕΟΚΑ:

http://library.ucy.ac.cy/digital_library/greek/simae/eoka_gr.htm

Παραδείγματα μελετών στην κοινωνική έρευνα στην Κύπρο:

Güven Uludağ & Koral Özgen, *Unutmadan Sesimiz Kısilmadan [Πριν ξεχάσουμε, πριν οι φωνές μας σιγήσουν]*, (Öncü Basimevi, 2008).

Ερευνητικό πρόγραμμα προφορικής ιστορίας που απευθυνόταν σε τουρκοκύπριους μαθητές δημοτικού με σκοπό να διερευνήσει τις σχολικές εμπειρίες των παππούδων και των γιαγιάδων τους. Το πρόγραμμα στόχευε επίσης στη γνωριμία των μαθητών με την έννοια της προφορικής ιστορίας και την εμπλοκή τους στη διαδικασία διερεύνησης των εμπειριών ηλικιωμένων ανθρώπων, με σκοπό την εξοικείωση τους με διάφορες πτυχές της κυπριακής ιστορίας, αλλά και την ανάπτυξη των ερευνητικών τους δεξιοτήτων.

Σπύρος Σπύρου (Επ.). *Τα παιδιά ως κοινωνικοί ερευνητές, ένα βιβλίο δραστηριοτήτων για δασκάλους και άλλους εκπαιδευτικούς. (Πρόγραμμα Ανάπτυξης Ηνωμένων Εθνών, 2008).* Ιστοσελίδα: <http://www.ccsa.org.cy/UserFiles/File/17X24%20B00KGR.pdf>

Αυτή είναι η πρώτη έκδοση στην Κύπρο σε θέματα ερευνητικής μεθοδολογίας, η οποία να αγγίζει ποικιλία θεμάτων και ζητημάτων για τη διεξαγωγή κοινωνικής έρευνας και να περιλαμβάνει ποικιλία κεφαλαίων που να εστιάζουν σε διαφορετικά θέματα όπως ο ερευνητικός σχεδιασμός- προσεγγίσεις στην ερευνητική μεθοδολογία- ηθική δεοντολογία στην έρευνα- συλλογή δεδομένων στο πεδίο- συγγραφή εκθέσεων και διανομή ερευνητικών ευρημάτων- συλλογή και ανάλυση ποσοτικών και ποιοτικών δεδομένων- κοινωνική έρευνα και παιδιά.¹⁰ Είναι επίσης ένα βιβλίο με διεπιστημονικό χαρακτήρα (οι συγγραφείς αντιπροσωπεύουν ποικιλία επιστημονικών πεδίων ή περιοχών ειδίκευσης όπως η ανθρωπολογία, η κοινωνιολογία, η εκπαιδευτική έρευνα, οι πολιτικές επιστήμες και διεθνείς σχέσεις) για εκπαιδευτικούς που θα ήθελαν να στηρίζουν τα παιδιά στο να κάνουν κοινωνική έρευνα. Επίσης, είναι μια έκδοση-αποτέλεσμα ενός έργου που έφερε μαζί ακαδημαϊκούς από την Ελληνοκυπριακή και Τουρκοκυπριακή κοινότητα ώστε να παρουσιάσουν τρόπους με τους οποίους μπορούν να καταργηθούν τα παραδοσιακά «σύνορα» μεταξύ του ακαδημαϊκού και σχολικού κόσμου, διευκολύνοντας μια διαδικασία αμοιβαίας αλληλεπίδρασης κατά την οποία οι ερευνητές/τριες γίνονται μέντορες και η έρευνα παίρνει εμπειρικές μορφές στο σχολικό επίπεδο για να διεξαχθεί από και για εκπαιδευτικούς και παιδιά.

10. Σταυρούλα Φιλιππού, *Παρουσίαση βιβλίου: Τα παιδιά ως κοινωνικοί ερευνητές, ένα βιβλίο δραστηριοτήτων για δασκάλους και άλλους εκπαιδευτικούς.* (Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο, 25 Οκτωβρίου 2008). Ιστοσελίδα: <http://www.ahdr.info/ckfinder/userfiles/files/stavroulla.pdf>

Παράρτημα 1: Δείγμα Ερωτήσεων

Αναφορικά με το θέμα «Τι έτρωγαν οι άνθρωποι για πρωινό κατά τη δεκαετία του 1950;»

- Πού ζούσες κατά τη δεκαετία του 1950;
- Με ποιον/ποιους διέμενες;
- Έτρωγες πρωινό κάθε μέρα;
- Τι ώρα έτρωγες πρωινό;
- Έτρωγες πρωινό μαζί με κάποιον άλλο;
- Πού έτρωγες πρωινό; Στο τραπέζι; Στην κουζίνα; Στην τραπεζαρία;
- Ποιος έπρεπε να καθαρίσει μετά;
- Ζούσαν μαζί σου αδέρφια/γονείς; Αυτοί τι έτρωγαν για πρωινό;
- Ποιος μαγείρευε/ ετοίμαζε το πρωινό; Πώς το έφτιαχνε;
- Πώς ήταν η γεύση του; Σου άρεσε;
- Μπορούσες να φας και δεύτερη μερίδα;
- Τι συνέβαινε εάν δεν έτρωγες/τελείωνες το πρωινό σου; Σε τιμωρούσαν;
- Το πρωινό ήταν το ίδιο κάθε μέρα; Στα γενέθλια; Τα Χριστούγεννα; Το καλοκαίρι/χειμώνα;
- Κοιτάζοντας πίσω σε σύγκριση με τις σημερινές συνθήκες, πιστεύεις ότι το πρωινό ήταν πιο υγιεινό, πιο απολαυστικό; Πώς και γιατί πιστεύεις ότι το πρωινό έχει αλλάξει με την πάροδο των χρόνων; Ποιες ήταν οι σημαντικότερες αλλαγές;
- Υπάρχει κάτι άλλο που σου φαίνεται ενδιαφέρον σχετικά με τις συνήθειες γύρω από πρωινό εκείνη την εποχή; Υπάρχει κάτι άλλο για το οποίο θα ήθελες να μου μιλήσεις;

Παράρτημα 2: Δείγμα Εντύπου Συγκατάθεσης για Συνέντευξη 1

ΔΕΙΓΜΑ ΕΝΤΥΠΟΥ ΣΥΓΚΑΤΑΘΕΣΗΣ ΓΙΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ [ΟΝΟΜΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ]

Ημερομηνία:

Εγώ, _____, παραχωρώ με το παρόν _____ άδεια να καταγραφεί(ουν) συνέντευξη(εις) με τη βοήθεια ηχογράφησης και/ή μαγνητοσκοπήσης και απομαγνητοφώνησης για σκοπούς προστασίας, διατήρησης και προώθησης της ιστορίας, του πολιτισμού, της παράδοσης και κληρονομιάς.

Οι πληροφορίες τις οποίες συμφωνώ να μοιραστώ με τον/την ερευνητή/τρια θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για σκοπούς προσδιορισμού και προστασίας των _____, _____, και _____.

Τα στοιχεία που περιλαμβάνονται στις προφορικές ιστορίες δεν θα δοθούν σε οποιοδήποτε μέλος του προσωπικού που δεν εργάζεται για το πρόγραμμα, εκτός όταν είναι χρήσιμο για σκοπούς προστασίας και διατήρησής τους. Όταν αυτό το υλικό καταστεί διαθέσιμο, μπορεί να αναγνωσθεί, να παρουσιαστεί ή να γίνει αναφορά σε αυτό και να διανεμηθεί μόνο για εκπαιδευτικούς και ακαδημαϊκούς σκοπούς.

Η συγκατάθεση αυτή δεν αποκλείει οποιαδήποτε χρήση την οποία εγώ ενδεχομένως να θελήσω να κάνω των πληροφοριών που περιέχονται στις ηχογραφήσεις ή την απομαγνητοφώνηση.

Είναι επιθυμητό να τεθούν οι πιο κάτω περιορισμοί (εάν υπάρχουν) στο εν λόγω υλικό:

Θα ήθελα να δοθεί ένα αντίγραφο της ηχογράφησης και απομαγνητοφώνησης της συνέντευξης στους ακόλουθους:

Σε εμένα Άλλο Άτομο ή ΜΚΟ ή Κυβερνητική Αρχή (παρακαλώ προσδιορίστε ποια)

Υπογραφή ατόμου που συμμετέχει στη συνέντευξη

Υπογραφή Ερευνητή

Όνομα

Όνομα

Όνομα και Υπογραφή διερμηνέα (εάν υπάρχει)

Ημερομηνία

Παράρτημα 3: Δείγμα Εντύπου Συγκατάθεσης για Συνέντευξη 2

ΔΕΙΓΜΑ ΕΝΤΥΠΟΥ ΣΥΓΚΑΤΑΘΕΣΗΣ ΓΙΑ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ¹¹ [ΤΙΤΛΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ]

Εάν οποιαδήποτε στιγμή έχετε απορίες αναφορικά με τα δικαιώματά σας ως άτομο που συμμετέχει σε έρευνα, παρακαλείστε να επικοινωνήσετε με _____ (όνομα συντονιστή/στριας έρευνας).

Με το παρόν δηλώνω ότι συμφωνώ να συμμετάσχω σε ένα ερευνητικό πρόγραμμα που διεξάγει ο/οι _____ (όνομα μαθητή/ών) του _____ (όνομα σχολείου).

Ερωτήσεις ή ανησυχίες πρέπει να απευθύνονται στον/ην _____ (όνομα συντονιστή/στριας έρευνας) στο _____ (στοιχεία επικοινωνίας σχολείου).

A. ΣΚΟΠΟΣ

Έχω πληροφορηθεί ότι ο σκοπός της έρευνας είναι να _____ (στο σημείο αυτό ο/η ερωτώμενος/η πρέπει να εξηγήσει τον σκοπό της έρευνας). Οι συνεντεύξεις προφορικής ιστορίας θα συνδυαστούν στη συνέχεια με άλλο ερευνητικό υλικό έτσι ώστε να δημιουργηθούν _____ (στο σημείο αυτό ο/η ερωτώμενος/η πρέπει να εξηγήσει).

B. ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ

1. Η συνέντευξη θα κρατήσει μια-δύο ώρες και μπορείτε να αποσυρθείτε οποιαδήποτε στιγμή κατά τη διάρκεια της συνέντευξης.
2. Η συνέντευξη θα είναι είτε ηχογραφημένη, μαγνητοσκοπημένη ή καταγραμμένη ψηφιακά. Στο παραχθέν _____ (στο σημείο αυτό ο/η ερωτώμενος/η πρέπει να εξηγήσει τι θα παραχθεί, δηλαδή έκθεση, μελέτη, παρουσίαση με power-point, κ.ά.), μπορεί να προσδιοριστείτε ονομαστικά, δεδομένου ότι δίνετε τη συγκατάθεσή σας.
3. Εάν επιθυμείτε να παραμείνετε ανώνυμος/η, η συνέντευξη θα προσδιοριστεί με τη χρήση ψευδώνυμου.
4. Εάν συμφωνείτε, ηχογράφηση της συνέντευξης θα δοθεί σε κατάλληλο αρχείο με ελεύθερη πρόσβαση σε ερευνητές/τριες.

Γ. ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΚΑΙ ΟΦΕΛΗ

Η μελέτη αυτή περιλαμβάνει ελάχιστο κίνδυνο.

1. Εάν συμφωνείτε, η ηχογράφηση ή μαγνητοσκόπηση αυτής της συνέντευξης μπορεί να παραχωρηθεί και στο αρχείο του/της _____ (στο σημείο αυτό ο/η ερωτώμενος/η πρέπει να εξηγήσει ποια μπορεί να είναι η συμβολή αυτού του ερευνητικού υλικού, δηλαδή μια μακρόχρονη συμβολή στην ιστορία της Κύπρου, της Ευρώπης, του κόσμου)
2. Θα σας παραδοθεί αντίγραφο της συνέντευξής σας, όπως επίσης οποιουδήποτε παραχθέντος υλικού δωρεάν.

Δ. ΟΡΟΙ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ

Κατανοώ ότι δύναμαι να αποσύρω τη συγκατάθεση μου και να σταματήσω τη συμμετοχή μου ανά πάσα στιγμή χωρίς οποιοδήποτε αρνητικές επιπτώσεις.

- Συμφωνώ να παρατίθεται ονομαστικά αυτό που λέω
- Συμφωνώ να παρατίθεται ανώνυμα αυτό που λέω
- Συμφωνώ με την παραχώρηση της συνέντευξής μου σε κατάλληλο αρχείο
- Συμφωνώ να συμπεριληφθεί ολόκληρη η συνέντευξή μου σε μια ηλεκτρονική συλλογή συνεντεύξεων προφορικής ιστορίας.

ΕΧΩ ΜΕΛΕΤΗΣΕΙ ΠΡΟΣΕΚΤΙΚΑ ΤΑ ΠΑΡΑΠΑΝΩ ΚΑΙ ΚΑΤΑΝΟΩ ΑΥΤΗ ΤΗ ΣΥΜΦΩΝΙΑ. ΔΙΝΩ ΕΛΕΥΘΕΡΑ ΤΗ ΣΥΓΚΑΤΑΘΕΣΗ ΜΟΥ ΚΑΙ ΣΥΜΦΩΝΩ ΟΙΚΕΙΟΘΕΛΩΣ ΝΑ ΣΥΜΜΕΤΑΣΧΩ ΣΕ ΑΥΤΗ ΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ.

ΟΝΟΜΑ (ΟΛΟΓΡΑΦΩΣ ΠΑΡΑΚΑΛΩ)

ΥΠΟΓΡΑΦΗ

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ

11. Προσαρμοσμένο από το Έντυπο Συγκατάθεσης Adela Reid, Consent to Participate in Growing Up in Wonderland: The Production of a Museum Exhibition, Research Ethics and Compliance Office, Concordia University. Ιστοσελίδα: http://storytelling.concordia.ca/oralhistory/resources/tips/consent_ko.pdf

Παράρτημα 4: Δείγμα Ευχαριστήριας Επιστολής

Αγαπητ _____ ,

Ευχαριστούμε πολύ για τη συμμετοχή σας στο _____ Πρόγραμμα Προφορικής Ιστορίας που ανέλαβε η τάξη μας.

Πραγματικά εκτιμώ το χρόνο που αφιερώσατε για να απαντήσετε τις ερωτήσεις μου και να μου μιλήσετε για τις εμπειρίες σας. Τα σχόλια σας θα αποτελέσουν εξαιρετική προσθήκη στη Συλλογή μας Προφορικής Ιστορίας και είμαι πολύ ενθουσιασμένος/η που θα μπορέσω τώρα να συνθέσω την εργασία μου.

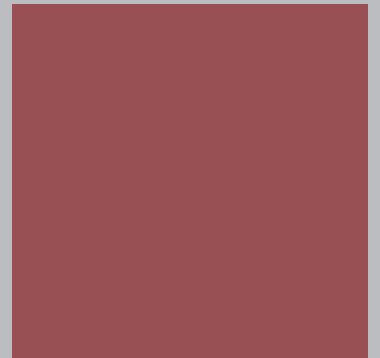
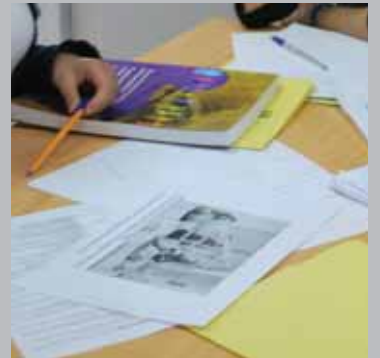
Έχω εσωκλείσει δύο αντίγραφα της απομαγνητοφωνημένης συνέντευξης –μπορείτε να κρατήσετε το ένα και μπορείτε να κάνετε οποιοσδήποτε διορθώσεις στο δεύτερο. Έχω ετοιμάσει την απομαγνητοφώνηση από την τότε ηχογραφημένη συνέντευξη, ωστόσο εάν αισθάνεστε ότι πρέπει να γίνουν οποιοσδήποτε αλλαγές, παρακαλώ σημειώστε τις σε αυτό το αντίγραφο και ταχυδρομήστε το πίσω σε εμένα χρησιμοποιώντας τον έτοιμο φάκελο που εσωκλείεται μέχρι τις 1 _____ 201 ____ . Εάν έχετε οποιοσδήποτε απορίες, παρακαλώ τηλεφωνήστε μου στον αριθμό _____ .

Σας ευχαριστώ για άλλη μια φορά για τη βοήθεια σας.

Με εκτίμηση,

_____ (Υπογραφή)

_____ (Το όνομα σου ολογράφως εδώ)

Όμιλος Ιστορικού Διαλόγου και Έρευνας

ISBN: 978-9963-8991-7-3

Λευκωσία 2011